

Veli-Pekka Viljanen

HE 152/2024 vp laeiksi oikeudenkäymiskaaren ja tuomioistuinmaksulain 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan perustuslakivaliokunta 3.12.2024

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että oikeudenkäymiskaaren 30 lukuun lisätään uusi 3 a §, jossa säädettäisiin niin sanotusta *hyppyvalitusluvasta* korkeimmassa oikeudessa. Jos valitus korkeimmassa oikeudessa koskisi jatkokäsittelyluvan myöntämistä hovioikeudessa ja asiassa olisi kysymys, jonka ratkaiseminen on tarpeen oikeuskäytännön ohjaukseksi tai valituslupaperusteen kannalta muutoin, korkein oikeus voisi valitusluvan myöntäessään tai valitusta käsitellessään päättää, että se ratkaisee kysymyksen. Jatkokäsittelylupa-asian käsittelyä jatkettaisiin kysymyksen ratkaisemisen jälkeen.

Ehdotettu säännös tarkoittaisi käytännössä sitä, että korkein oikeus voisi ratkaista ennakkopäätösluonteisia kysymyksiä myös niissä asioissa, joissa hovioikeus ei ole myöntänyt jatkokäsittelylupaa, ja arvioida jatkokäsittelyluvan myöntämisen edellytyksiä vasta tämän jälkeen.

Tämän lisäksi oikeudenkäymiskaaren 30 a lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi 7 §, jossa säädettäisiin *ennakkopäätöskysymyksen* siirtämisestä korkeimmalle oikeudelle. Ehdotetun säännöksen mukaan käräjäoikeus tai hovioikeus voisi päätöksellään siirtää korkeimman oikeuden ratkaistavaksi kysymyksen, joka koskee lain soveltamista sen käsiteltävänä olevassa asiassa. Menettely olisi käytettävissä sekä siviili- että rikosasioissa.

Ennakkopäätöskysymyksen siirtäminen olisi tuomioistuimen harkinnassa. Tuomioistuimen tulisi kuitenkin kuulla asianosaisia pyynnön tekemisestä ja siirron saisi tehdä vain erityisestä syystä, jos joku asianosaisista vastustaa sitä. Hovioikeuden toisena asteena käsittelemässä asiassa siirtoa ei saisi tehdä, jos joku asianosaisista sitä vastustaisi.

Ennakkopäätöskysymyksen ratkaistavaksi ottamiseen korkeimmassa oikeudessa sovellettaisiin soveltuvien osin valitusluvan myöntämistä koskevia säännöksiä, mutta kysymys voitaisiin ottaa ratkaistavaksi ainoastaan, jos se olisi tärkeää lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi. Kun

korkein oikeus olisi ratkaissut ennakkopäätöskysymyksen tai päättänyt olla ottamatta kysymystä ratkaistavaksi, kysymyksen siirtänyt tuomioistuin jatkaisi asian käsittelyä.

Hallituksen esityksessä perustuslakivaliokunnan lausunnon pyytämistä perustellaan sillä, että lakiehdotukset merkitsisivät periaatteellisesti merkittävää muutosta muutoksenhaku-järjestelmään (HE, s. 33). Valtiosääntöoikeudellisesti ehdotusten merkitys ei kuitenkaan näyttäydy kovin suurelta. Kuten hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, ehdotetut menettelyt eivät muuttaisi korkeimman oikeuden valtiosääntöoikeudellista asemaa, tuomioistuinlaitoksen rakennetta eivätkä oikeusjärjestystä koskevia peruslähtökohtia (HE, s. 29).

Perustuslaillisen arviointikehikon ehdotettujen muutosten arvioinnille muodostavat perustuslain 3 §:n 3 momentti, 98 ja 99 § sekä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva perustuslain 21 §. Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Perustuslain 98 §:n 1 momentin mukaan yleisiä tuomioistuimia ovat korkein oikeus, hovioikeudet ja käräjäoikeudet. Perustuslain 99 §:n 1 momentin mukaan ylintä tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa käyttää korkein oikeus.

Ehdotuksessa ei puututa korkeimman oikeuden asemaan ylimpänä tuomioistuimena riita- ja rikosasioissa. Perustuslain esitöissä todetaan, että perustuslain 99 §:n 1 momentin säännös ei estä tuolloin voimassa olleen kaltaista valituslupajärjestelmää ylimmissä tuomioistuimissa (HE 1/1998 vp, s. 156). Ehdotettujen uusien menettelyjen voidaan arvioida vahvistavan osaltaan korkeimman oikeuden asemaa ylimpänä tuomioistuimena. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan tavoitteena on parantaa oikeusvarmuutta edistämällä korkeimman oikeuden mahdollisuuksia huolehtia lainkäytön yhtenäisyydestä ja oikeuskäytännön ohjaamisesta. Tarkoitus on, että esitetyt keinot ohjaisivat aikaisempaa tehokkaammin ennakkopäätösluonteisia oikeuskysymyksiä korkeimman oikeuden ratkaistavaksi ja parantaisivat korkeimman oikeuden edellytyksiä antaa ennakkopäätöksiä asioissa, jotka hovioikeudessa kuuluvat jatkokäsittelyluvan piiriin (HE, s. 9). Esityksen tavoitteiden voidaan katsoa vahvistavan perustuslaissa korkeimmalle oikeudelle osoitettua ylimmän tuomioistuimen roolia ja edistävän omalta osaltaan myös perustuslain 21 §:ssä turvattua oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin entistä parempaa toteutumista.

Hallituksen esityksen säätämisjärjestysperusteluissa ehdotuksia tarkastellaan myös tuomioistuinten riippumattomuuden (PL 3 § 3 mom.) kannalta. Perusteluissa viitataan siihen,

että riippumattomuuteen kuuluu se, että tuomioistuimet ovat riippumattomia myös oikeuslaitoksen sisällä suhteessa toisiinsa (PeVL 2/2009 vp, s. 2) ja että ylempi tuomioistuin ei saa pyrkiä vaikuttamaan alemman tuomioistuimen ratkaisuun yksittäistapauksessa (PeVL 55/2006 vp), (HE, s. 30). Käsitykseni mukaan korkeimman oikeuden ennakkopäättöstuomioistuimen roolin vahvistaminen ehdotetulla tavalla ei ole ongelmallinen alempien tuomioistuinten riippumattomuuden kannalta. Kysymys olisi tuomioistuinten laissa säädettyyn menettelyyn perustuvasta tehtävänjaosta, joka ei vaarantaisi alempien tuomioistuinten riippumattomuutta perustuslain kannalta ongelmallisella tavalla. Ehdotetussa menettelyssä korkein oikeus ylimpänä tuomioistujana itse lopullisesti ratkaisisi sen ratkaisevaksi siirretyn kysymyksen.

Perustuslain 98 §:n 1 momentissa säädetään yleisten tuomioistuinten kolmiportaisesta rakenteesta (korkein oikeus, hovioikeudet, kärjäoikeudet). Kuten esityksen perusteluissa todetaan, ehdotus merkitsee poikkeusta kolmiportaisesta muutoksenhakujärjestelmästä mahdollistaessaan yksittäistapauksessa hovioikeuden ohittamisen, kun kärjäoikeus esittää ennakkopäättökysymyksen suoraan korkeimmalle oikeudelle. Tällöin ohitettaisiin myös kärjäoikeusvaihe (HE, s. 29). Perustuslain 98 §:n 1 momentti on yleinen yleisten tuomioistuinten oikeusastejärjestelmän ilmaiseva säännös, jonka ei kuitenkaan voida katsoa olevan sillä tavoin ehdoton, että muutoksenhakuvaiheen pitäisi kaikissa tilanteissa edetä kokonaisuudessaan kolmiportaisen mallin mukaisesti. Tätä osoittaa myös se, että perustuslakivaliokunta on aikaisemmin hyväksynyt oikeudenkäymiskaaren 30 a luvun 1 §:n mukaisesta ennakkopäättösmenettelystä säätämisen tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä (ks. PeVL 4/2010 vp, s. 6).

Hallituksen esityksen perusteluissa mainitaan, että ehdotukset puuttuisivat jonkin verran perustuslain 21 §:ssä turvattuun muutoksenhakuoikeuteen (HE, s. 32). Tältä osin katson, että rajoitukset oikeuteen hakea muutosta eivät ole kovin merkittäviä. Muutoksenhakuoikeuden rajoituksen merkitystä lieventää olennaisesti se, että menettelyillä varmistetaan se, että asioihin saadaan ylimmän tuomioistuimen ennakkopäätös. Lisäksi perustuslain 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kokonaisuuden kannalta merkitystä on sillä, että ehdotettujen uusien menettelyjen voidaan arvioida ainakin jossain määrin edistävän perustuslain 21 §:n 1 momentissa turvattua oikeutta saada asiansa käsitellyksi ilman aiheutonta viivytystä (HE, s. 31).

Edellä olevin perustein katson, etteivät ehdotetut hyppyvalituslupaa ja ennakkopäätöskysymystä koskevat menettelyt ole valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallisia, vaan niistä voidaan säätää ehdotetulla tavalla tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.